

TELEKI BLANKA GRÖFNŐ
GOLGOTHÁJA

TÖRTÉNELMI KÉPEK A SZABADSÁGHARCból

I R T A

GÁSPÁR ÁRMIN

BUDAPEST, 1984.

SZERZŐ KIADÁSA.

Fráter és Társa, Budapest, VII., Akácfa-u. 13. — Tel. 40-6-20.

Bevezető.

Boldogult édesatyám gyöngye növésű, vézna gyerkőc volt még, amikor Kossuth katonájának, honvédnek felcsapott. A világosi fegyverletétel után Haynau brigantijai büntetésből 12 évig tartó katonai szolgálatra sorozták be a császári armádiába.

Bakaélete a pesti Neugebäudeben kezdődött s folytatódott a Monarchia összes katonai állomásain. Kín és pokol volt az élete e 12 év alatt. Osztrák, de főleg cseh felebbvalói Kossuthhundnak, avagy Kossuthschweinnak hívták. A „rebell“ jelző már becéző titulushoz számított. Jó szót sohasem kapott.

Hatvan év telt el azóta, hogy mint gyermek az esti órákban nagy áhítattal hallgattam édesatyám katonai élményeit. Jámor eszemmel sokszor fel nem tudtam fogni s bevallom bűnömet, el sem akartam hinni, hogy emberekkel oly brutalitásokat lehessen elkövetni, mint amilyenben az osztrák hadseregbe besorozott magyar honvédeknek részük volt.

Sokat beszélt édesatyám Teleki Blanka grófnőről, aki a Neugebäude legförtelmesebb cellájában raboskodott.

Pedig áldott jólelkű nő volt, — tette hozzá — mély részvéttel. Minden hét szombatján

egy uri formájú ember jelent meg a laktanyában, aki titokban egy csomó szivart, süteményt s néhány hatost nyomott a volt honvédfiúk markába.

Közel másfél évig tartott ez az ajándékosztás, a nélkül, hogy sejtelmünk lett volna arról, kicsoda is a mi mecénásunk?

Egyszer csak hire futott a laktanyában, hogy a grófnőt éjjel átszállítják a kufsteini várba. Emberünk aznap is megjelent, — folytatta édes atyám — s kiosztotta köztünk az ajándékokat. Ez egyszer 10 szivart s 2 forint készpénzt kaptunk. Szemünk felragyogott a boldogságtól. De örömünk hamar búra változott át. A titokzatos ember, akiről sohasem tudtuk meg, hogy ki volt, fülünkbe súgta: a ti jóltevőtöket ma várfozságra viszik.

Csak akkor tudtuk meg, hogy Teleki Blanka grófnő volt a mi bőkezű adakozónk s egyben sejtettük azt is, hogy magyar lelke miatt kell börtönben synylődnie.

A „Teleki Blanka“ név mélyen bevésődött emlékezetembe. Később, tanulókoromban sokat kutattam utána a történelem lapjain, de hiába. Már-már azt hittem, hogy emléke — mint sok más kiváló honfiunké — teljesen feledésbe merült, amikor jó sokára, évtizedek multával kezembe került de Gerando Antonjának, valamint B. Szathmáry Károlynak e kiváló honleányról írott könyve. Örömmel láttam későbbben, hogy Teleki Blanka dicső élete a „Magyarország nagy asszonyai“ c. műben is szerepel méltó alakban. Emlékét megelevenítette még dr. Kacziány Géza és

Kuszkó István is. Mindannyian dicséretes munkát végeztek.

Sokszor tünődtem azon, miért is nincs a Fővárosnak egy Teleki Blanka utcája, amikor hozzáképest egész szürke egyének is részesültek ilyen kitüntetésben.

Teleki Blanka grófnőről, a vértanuról, a főváros egyik legszebb terét, vagy utcáját kellene elnevezni. Ezzel tartozik neki Budapest közönsége. Végre is, önmagát tisztelné meg ezzel.

Mint öreg pedagógusnak felette nagy örömet okozott, hogy akadt Magyarországon két lelkes középiskolai igazgató, aki a vezetésére bízott intézet patronájául Teleki Blanka grófnő nemes alakját szemelte ki. Az egyik : Bakács István dr. c. királyi főigazgató, a székesfővárosi IX., Mester-utcai női felső kereskedelmi iskola alapító igazgatója ; a másik : Kovács Géza dr., a mezőturi m. kir. állami leányliceum érdemes igazgatója.

Mindkét kiváló igazgatónak országosan ismert neve is elég biztosítékot nyújt arra, hogy Teleki Blanka, a dicső honleány emléke e két intézet növendékeinek lelkében örökké élni fog.

A SZERZŐ.

A dada álma.

A mult század kilencvenes éveiben Szatmár megyében turistáskodván, egy kies falu parochiáján szálltam meg éjszakára. Házigazdám igazi magyar vendégszeretettel fogadott s vacsora után, pipaszó mellett a régi jó időkről beszélgettünk.

Az öreg úr, aki a szabadságharcot átélte, magasztalólag emlékezett meg annak a korának fenséges ideáljairól s Kossuthot, mint a jobbágyok megváltóját aposztrofálta.

— Igaz, — jegyezte meg — hogy voltak földesurak, akik alatt a jobbágyok jobban éltek, mint a mai nagybirtokokon napszámos, vagy béres sorban dolgozó nincstelenek.

Volt főúr, aki jobbágyairól valóságos atyai szeretettel gondoskodott. Ismerte minden egyes zsellérjét, annak feleségét s számontartotta még a családhoz tartozó apróságokat is.

— Boldogult elődöm — mondá — sokat beszélt nekem Teleki Imre grófról, a hosszúfalvai földesurról, akinek házában egy hétig vendégskedett abból az alkalomból, hogy elsőszülött gyermekének, Blankának a keresztelőjét megtartották.

Három napig tartott a keresztelő, amely idő alatt a falu népe valóságos örömmünnepeket ült. A kastélyban sütötték, főzték az ebédet s egy feldiszitett nagy pajtában terítették. A felnőttek hosszú asztaloknál foglaltak he-

lyet, míg a gyerekeknek külön pajtában tá-
laltak.

A három nap alatt 2 hizott ökör, 12 sertés
s 12 juh húsa fogyott el. A férfiaknak két, a
nőknek egy meszely bor került a teríték mellé.
A kalácsokat nagy ruhakosarakban hordták
fel az asztalokra.

A gróf még külön is emlékezetessé akarta
tenni gyermekének megszületését. Annak az
évnek minden ujszülött gyermeke egy teljes
babakelengyét kapott ajándékba, az istállóba
pedig egy-egy jól fejő tehénként állíttatott be
a földesúr a csecsemő számára. De volt is be-
cse a jólelkűségéről messzeföldön ismert Te-
leki Imre grófnak. Megyeszerte beszéltek job-
bágyainak jólétéről, akik nem ismerték a napi
gondokat s gyermekeik nem tudták, mi a sze-
génység.

Az ujszülött kapcsán egy meseszerű, de
különös dolgot mondott el boldogult elődöm.
Teleki Imre grófék u. i. még a gyermek meg-
születése előtt egy viruló szépségű parasztnie-
nyecskét fogadtak fel dajkának, akit a falu
népe csak „álomlátó Julcsa“ néven ismert.

Szerinte ez a dajka csodás látnoki képes-
séggel volt megáldva, aki a környék főbb ese-
ményeit s ismerőseinek halálát jóleleve meg-
álmodta. Innen kapta *álomlátó* jelzőjét.

Julcsának Blanka grófnő születése előtti
éjjelén is különös álma volt. Egy aranyozott
diszes bölcst látott a grófék hálósobájában,
amelyben egy teljesen kifejlődött leánygyer-
mek szundikált. A dada gyönyörködve nézte
a bölcst s a feltűnően szép gyermeket, ami-

kor a nyitott ablakon át sasféle ragadozók rontottak be, amelyek rettenetes vijogással a bölcső felett keringtek. Iszonyú félelem fogta el Julcsát már azért is, mert tisztán látta, hogy a sasok mindegyikének két feje volt.

Erőlködni kezdett, hogy a bestiákat elhessege, de — amint az már álomban lenni szokott — mozdulni nem tudott. Valósággal fetrengett kínjában, amikor az egyik sas lecsapott s az édesen szunnyadó leány szívébe vágta éles csőrét. A dajka nagyot sikoltott rémületében, amire a ragadozók elszálltak s a bölcső előtt egy arany koronát viselő tündér jelent meg, amely a vérző gyermeket édesanyaként keblére ölelte.

Julcsa borzalmas álmát csak hozzátartozói előtt, nagyon bizalmas formában mondotta el, de utána, uri jóléte dacára is, folytonos rettegés között élt s állandóan szomorkodott. A dada borzalmas álma utáni napon, az Ur 1807. évében beköszöntött a váravárt vendég, akinek eljövetelét a becsületes jobbágy nép őszinte szívvel üdvözölte.

Amint már mondtam, örömnapokra virradt a község, de a legnagyobb boldogság a kastély falain belül honolt. Teleki Imre gróf ugyanis csak családi körében talált örömet. Lelkivilágát a kastély előtt elterülő gyönyörű park bejárata felett elhelyezett jelmondat is elárulta: *Heureux, qui vit ici tranquille et solitaire.* (magyarul: Boldog, aki itt csendesen és elvonulva él.)

A földesur u. i. nem követte a többi főurak példáját, akik Bécsben, Párisban, vagy más

európai nagyvárosban kerestek szórakozást. Ő egyes-egyedül csendes otthonában lelte fel boldogságát.

Elődöm — folytatta házigazdám — sokáig kísérte figyelemmel Teleki Blankának gyermekéveit. Felette éles eszünek, koraelőtti képességekkel megáldott leánynak mondotta, akit nemcsak szülei, de a falu minden lelke szeretett és imádott. Főleg a jobbágy nép gyermekei rajongtak a „kegyelmes kisasszonyért“, amint Blankát apró kortársai nevezték. Szerették pedig közvetlen nyájas modoráért, a már kiskorában megnyilvánult jótékonykodásáért, amivel embertársainak minél több örömet szerezni iparkodott. Bizvást a jótékonyság angyalának volt nevezhető.⁷

Amikor Teleki Blanka grófnőt börtönbe vették, boldogult elődöm még élt, aki a borzasztó hír hallatára fájdalmasan felkiáltott: a dada álma ugylátszik most teljesedett be. Attól félek, hogy a bestiális kétfejű sas tényleg kivájja a szívét. Félelme sajnos nem volt alaptalan.

A lelkésznek Teleki Blankáról elmondott története gyermekkorom emlékeit idézte fel lelkemben. Édesatyám is csendes estéken, családi körben, a vérzivataros időkről beszélgetve, sokat mesélt az előkelő gazdag grófnőről, akit az osztrák zsarnokság a Neugebäudeben fogva tartott s innen a kufsteini várfogságba hurcolt. Évek és évtizedek teltek el azóta. Sok mindenféle epizódja életemnek elmosódott emlékezetemben, de a lelkésznek Teleki Blankáról elmondottait mai napig is hűen megőriztem.

A nemes honleányról írott történelmi életrajzok egyértelműleg arról szólnak, hogy Teleki Blanka már hat éves korában bámulatos lelki érettséget árult el. Környezete és nevelőnői odavoltak bámulatukban. Nemcsak az írás-olvasást sajátította el tökéletesen, de a számtanban is korát messze megelőző eredményt mutatott fel. A zene mellett meglepő ügyességgel rajzolt. Papirra vetette környezetét és alakjai ritka hasonlatosságot mutattak. Az idegen nyelveket csodás gyorsasággal sajátította el. Kedvenc tantárgya a történelem és az irodalom volt. Legszebb fejlődésben lévő leányéveit egy casseli német nevelőnő tette kedvessé. Ez vezette be a világtörténelem titkaiba. Kedves és élénk előadó képességével megismertette vele az ókor hőrozsait s a későbbi korszakokban lefolyt különféle népek szabadságharcait, amelyek különös benyomást gyakoroltak fogékony lelkére.

Sajnos, a jóért és minden nemes eszméért rajongó tanítvány csak az idegen világ történetével és irodalmával ismerkedett meg. A magyarok éposza, hőseink dicső tettei, valamint az akkor már fejlődésnek indult irodalmunknak termékei ismeretlenek maradtak előtte.

Főuraink legtöbbjét abban az időben az egész külvilág érdekelte. De a haza, a maga magyarságával közönyös maradt előttük. Az erdélyi mágnások, — közöttük Teleki Imre gróf, Blanka édes apja is — magyaroknak vallották magukat, de lelkileg az idegen szellemnek hódoltak. Könyvtáraikban az angol, a francia, a görög, a latin, de főleg a német irodalmi

művek kaptak helyet, de magyar még mutatóba sem akadt. Ilyen felfogással voltak főuraink a házasságkötésben is. A legtöbb külföldi nőt választott hitvestársul. Leányaik ugyancsak idegen nemzetbelihez mentek férjhez. Blanka grófnő édes anyja is bajor származásu grófnő volt, Emma nővére egy francia írónak lett felesége, míg Miksa fivére pedig angol leányt vett nőül. Ilyen soknyelvű családban természetes, hogy a társalgási nyelv a német, francia és az angol volt. A magyar szó legfeljebb a jobbágynéppel volt használatos.

Blanka grófnő
magyar honleány lesz.

Egy nagyon szomorú eseménynek kellett közrejátszania, hogy a serdülő leány lelke a magyar hazáért fellángoljon. Történt ugyanis, hogy Teleki Blanka szíve rózsabimbó korában szintén megnyílt s jövő boldogságáról álmodozott. Egy ifju iránt érzett vonzalmat, akinek oldalán ábrándjainak megvalósulását remélte.

Választása azonban főuri szüleinek rideg felfogása miatt nem érvényesülhetett. A fiatal leány zokszó nélkül fogadta a tiltó ítéletet s fájdalmát szívébe zárva, hordozta tovább életének első keservét. Csak az arcáról eltűnedező rózsapír árulta el titkos szenvedését.

Szülei, mihelyt észrevették komoly bánatát, szórakozás és feledés végett Kolozsvárra vitték, ahol apai nagyszülei házában nagy szorgalommal tovább képezte magát a zenében s kedvenc foglalkozását űzte kiváló festőművészek irányítása mellett.

Kolozsvárról nagyanyjához, Brunswick Antalné grófnőhöz került Budára. Nagyanyjának a Dunára néző palotájában Pest-Budának előkelőségei gyűltek össze hetenként. Kedves otthonra talált a város művészvilága is. Festők, szobrászok, írók és a zenevilág legelső

reprezentánsai találkoztak ott fényes estélyek keretében. Teleki Blanka lelkét azonban a zajos élet, a tánc s afféle szórakozás közönyösen érintette. Az ő eszményi gondolatvilágát jobban érdekelte a festészet, a szobrászat és az irodalom. Csakhamar talált is módot arra, hogy a festészetben tovább képeztesse magát, amennyiben Heinrich, az akkori idők híres festője örömmel fogadta tanítványul. Szívesen időzött Ferenczy szobrász műtermében is, aki épp Mátyás király szobortervezetével volt elfoglalva.

Élvezettel társalgott Döbrentey Gáborral, aki a rohamos fejlődésnek indult magyar irodalomnak egyik tekintélyes képviselőjeként szerepelt. Döbrentey híres volt szókimondásáról. Miután Blanka grófnő nyíltszívűségét hamar kiismerte, elmondta neki azt az emberfeletti harcot, amellyel a magyar irodalomnak meg kell küzdenie. Megismertette vele az akkori magyar írók legszebb termékeit s hozzátette, hogy a nemzeti törekvésnek legfőbb kérekkötője a főuri világ rideg közönye. Igen — tette hozzá — a magyar mágnásokat bármely idegen náció irodalma érdekli, de saját hazájuk művelődése közömbös rájuk nézve.

(Ezért nem tud a magyar szinműirodalom sem boldogulni, — mondá — mert főuraink csak a német színészetet pártolják.)

Blanka grófnő kezdetben pirulva hallgatta a kemény vádakát. De elgondolkodva saját tapasztalatain, be kellett vallania, hogy Döbrentey se nem elfogult, se nem igaztalan ítéletében.

Saját szülei házára gondolt. Ott volt gazdag könyvtáruk, amelyben magyar könyv ugyancsak nem volt található. Nagyanyja könyvtára pedig világszerte híres volt. Kant, Leibnitz, Goethe, Herder, Wieland, Schiller összes művei találtak ott helyet. De magyar mű még csak mutatónak sem akadt benne.

Döbrentey rendre bemutatta akkori költőink legszebb termékeit.

Blanka grófnőt a szégyenérzet fogta el, amikor Vörösmartynak „Az urihölgyhöz“ c. költeményét elolvasta. Mély hatással voltak rája a következő sorok :

*De nem, te nem vagy bűnös : nevelőd
Jelemtelen kornak volt gyermeke . . .
Mi vagy te most ? Kérdezd meg önmagad.
Angol talán, vagy német, francia ?
Igen, ha megtagadnák fajukat :
De ah, előttük szentség a haza !
Asszony vagy, a leggyarlóbb, semmi más !*

*De még előtted áll egy új világ !
Kezedben a gyermeknek álmai ;
Tündérvilága lelkes ifjunak,
A férfi bolgodsága ; játszani
Ily drága kincsek nem adattanak.*

*Teremtsd elő azon dicső időt,
Hol a magyar szó s név imádva lesz !*

*A kisdedeknek néma szája kér,
Hogy adj nekik hazát ! Ne vond meg azt !
Áldás, vagy átok vár e válaszáért,
Határozz : és kimondtad sorsodat.*

A legutolsó versszakok valósággal lenyűgözték Teleki Blanka fogékony lelkét s amint azt ő maga bevallotta, szent fogadalmat tett, miszerint őseinek vétkes mulasztásait jóvá fogja tenni. Feltette magában, hogy életét a hazának fogja szentelni, vagyonát a nemzet oltárára teszi le. Sokáig töprengett és tünődött azon, mikép szolgálhatná méltóan honát. Sok álmatlan éjszaka után megérlelődött benne az az elhatározás, hogy tanintézetet alapít, amelyben igazi honleányokat, leendő magyar anyákat fog nevelni. Olyan tanintézetre gondolt, amelyben a hazafias nevelés mellett, növendékeit az élet minden kívánalmaira készíti elő.

Blanka grófnő erős elhatározásában nem ismert akadályt. Hisz az ilyen vállalkozáshoz, mint dúsgazdag nőnek minden eszköz állott rendelkezésére. Lelkének zseniálitása is képesítette erre. De épp magasabb rendű műveltsége és szellemi fölénye súgta neki, hogy ilyen felelősségteljes intézet alapításához s vezetéséhez alapos körütekintés s szaktudás is megkívánatik. Ezt a szaktudást meg akarta szerezni. Miután abban az időben, amikor még magyar uricsaládot „guvernante“ nélkül elképzelni nem lehetett, ily leánynevelőintézet nálunk még ismeretlen fogalom volt. Ezért külföldre kellett mennie.

Első gondolata Drezda volt, ahová utitársul nagynénje Brunswick Teréz grófnő is ajánlkozott. Brunswick Teréznek hírneve volt már akkor Európaszerte, a nálunk és Ausztriában meghonosított kisdedovó intézmé-

nyei kapcsán. Még a bajor királyné is felkérte, hogy hasonlókat ott is létesítsen.

Elutazása előtt még egyszer beszélt Döbrenteyvel, aki örömtől kipirult arccal ujságolta neki, hogy a magyar irodalom most már biz-

Teleki Blanka grófnő nagyszüleinél Kolozsvárott.

tos jövőnek néz elébe. Elmondta, hogy Széchenyi István gróf, az osztrák szellemben nevelt huszárkapitány, aki a magyar nyelvet eddig csak törve beszélte, birtokának egy évi jövedelmét : 60 ezer forintot, a magyar irodalom fejlesztésére ajánlotta fel.

Még egy örvendetes hírről is értesült. Arról, hogy Földváry Mihály, Pestvármegye alispánja mozgalmat indított egy, a kerepesi uton felépítendő magyar színház érdekében. Az alispán felhívásának meglepő eredménye volt. Tömegesen érkeztek kisebb-nagyobb adományok, úgy hogy az eszme megvalósulása már is biztosítva volt.

Ezek az örvendetes hírek még csak jobban sarkalták Teleki Blankát hazafias célja végrehajtásában.

Drezdai útja közben, Pozsonyban a véletlen összehozta őt Wesselényi Miklóssal, annak a kornak legnagyobb magyarjával, aki az 1838-iki pesti árvíz idején egymaga több ezer embernek mentette meg életét.

Teleki Blanka grófnő végtelenül megörült a találkozásnak s gyermeki őszinteséggel beszélte el jövő terveit és utazásának célját. A függetlenségért és magyar hazájáért rajongó főurat annyira meghatották Blanka szándékai, hogy bucsuzáskor könnyező szemekkel megáldotta a derék honleányt.

Teleki Blanka egész utazása alatt sokat gondolt a nagy Wesselényire. Ilyennek képzelte ő az igaz magyar honfiút, aki nemcsak szóval, de tettekkel is bebizonyította magyar hazafiságát. Alig érték el utazásuk első stációját, Drezdát, amikor Blankáék már arról értesültek, hogy Wesselényit az osztrák zsarnokság elfogatta s Kufstein várába záratta. Szegény Blanka grófnő, dehogy is gondolta volna akkor még, hogy ő is oda fog kerülni s még

kevésbbé azt, hogy Wesselényi cellájának szomszédságában tölti el majd egykor rabságát.

A drezdai nevelőintézetek alapos tanulmányozása után Münchenbe tért, ahol ugyancsak gazdag ismeretekre tett szert.

A sok utazás és szellemi munka végül is kifárasztotta Teleki Blankát. Tanulmányait megszakítva, visszatért Hosszúfalvára pihenni.

Gyermekies örömmel tért szülei házába, ahol minden butordarab, a parknak minden fája, a falu minden kortársa, édes emlékeket idézett fel lelkében.

Hetekig, hónapokig pihent csendes otthonában, édesanyja ölelő karjaiban. S mégis, néha úgy érezte, mintha a hosszúfalvai kastély levegője neki már teljesen idegen volna. Nem felelt meg az ő fanatikus magyar szívének.

Tanulásvágya s hazája iránti szeretete nem engedte tovább pihenni. Szeme előtt csak egy cél lebegett: mielőbb magyar honleányokat nevelni. Ujból útra kelt s Münchenen keresztül Párisba tért, ahol sógora, de Gerandó Ágoston édesanyjának előkelő házában barátságos otthonra talált.

De Gerandóék társaságában alkalma nyílt annak a kornak legjelesebb festőjével, Cogniettel megismerkedni, aki akkortájt egy oltárképet festett, amely festmény máig is látható a Madelaini templomban.

Teleki Blankát annyira elragadták a mesternek remek alkotásai, hogy minden szabad idejét a műtermében töltötte. Cogniet nyomában észrevette a Blanka grófnő lelkében szunnyadó festői tehetséget. Biztatta és bátorította.

Amire az egy madonnafejet tervezett és meg is festette. Cogniett odavolt bámulatában s engedélyt kért arra, hogy ennek mását az ő madonnájára alkalmazhassa.

Párisi tanulmányait egy szomorú hír zavarta meg. Édesanyja betegágyához hívták. Azonnal útrakelt. A sors kegyes volt hozzá. Drága szülőjét még életben találta. Sajnos, a jó gyermeknek leggondosabb ápolása sem menthette meg már a haláltól.

Blanka grófnő
megnyitja magyar iskoláját.

Édesanyja elhunyt után, Blanka grófnő elérkezettnek látta az időt, hogy élete legnagyobb céljának megvalósításához lásson.

Felköltözött Pestre s az u. n. Majtényi-féle házban megfelelő lakást bérelt. Miután azt minden uri kényelemmel berendezte, az intézet vezetésével Löwey Klárát, egy mármaros-szigeti előkelő uri család lányát bizta meg, akinek bő tapasztalatai voltak a tanítás terén s oly derült és vidám kedéllyel volt megáldva, hogy Teleki Blanka élete végéig sem tudott megválni tőle.

Tanári karát a legkiválóbb pedagógusokból állította össze. Árgai, a jeles matematikus lett a számtan tanára. A természettudományokat Hanák adta elő. Zenetanárnak Thern Károlyt, a „Fóti dal“ szerzőjét alkalmazta. A történelmi szakra Horváth Árpád történész ajánlatára Fejér Pált, a fiatal tanárt hívta meg.

Az előmunkálatok gondos befejeztével 1846. november elején megnyitotta nevelőintézetét.

Főuri köreink Blanka grófnő vállalkozását csendes mosollyal fogadták. Talán nem biztak annak életrevalóságában, avagy talán lenézték a „magyar leánynevelőintézet“ elnevezését. A

legtöbbször el sem tudták volna képzelni leányuk neveltetését a külföldről hozott „Fräulein” nélkül.

Teleki Blanka azonban nem csüggedett. Egyetlen egy növendékkel Puteani Róza bárónővel — Deák Ferenc keresztleányával — nyitotta meg iskoláját.

A magyar szellemnek mindinkább való előretörésével Teleki Blanka tanintézete is hatalmas lendületet nyert. Már a következő tanévben oly nagy számban iratkoztak be a növendékek, hogy Blanka grófnő kénytelen volt intézetét megnagyobbítani. Az előkelő családok gyermekei közül Döry Matild, Berényi Malvina, Sztojka Julia bárónők, továbbá Blaskovics Lila, két Csernovics, két Korniss és a két Sztankovánszky leány voltak az intézet növendékei.

Csodálatos szellem uralkodott az intézet falain belül. Blanka grófnő vidám, derült kedélyével játszi napsugárként jelent meg már a kora reggeli órákban tanítványai között. Neki a veleszületett szeretet volt nevelési eszköze. A szigor teljesen ismeretlen fogalom volt a tanítványok előtt. Ugyanilyen szellem uralkodott a tanári testületben is. A kiváló pedagógusok élénk előadóképességükkel valósággal lenyűgözték tanítványaik figyelmét. A tanári kar lelke Fejér Pál volt, aki történelmi óráit oly kedvessé tudta tenni, hogy még a betegszobában levő növendékek is megjelentek előadását meghallgatni. A nemrég elhalt dr. zalavári Kacziány Gézané édesanyja, aki szintén növendéke volt az intézetnek, beszélte, hogy Lövey Klára a leányokat valami apró csinytevésért

meg akarván büntetni, egy történelmi óra elvesztésére ítélte őket. Erre a kis fruskák sirásra fakadtak s engesztelésképp egy hónapi uzsonnájukról le akartak mondani.

A tanári karnál főelvként szerepelt a lelkiismeretes pontosság. Egyike sem késett el az órájáról egy perccel sem. Csak egyszer történt, 1848. március 15-én, hogy Fejér Pál tanár minden előzetes bejelentés nélkül elmaradt órájáról. Mindenki aggodalommal magyarázta távollétét. Csak másnap derült ki, mi okozta a lelkiismeretes fiatalembernek a mulasztását. Amikor u. i. újból megjelent óráján, átszellemült arccal beszélt el az elmúlt nap magasztos eseményeit, amelyek egy jobb, egy szebb kornak hajnalát jelentették. Ekkor derült ki, hogy Fejér Pál az a lelkes ifju, aki Vasvári név alatt Petőfi Sándorral rendezte a nemzeti megújulás magasztos ünnepét.

Miután a március Idusát követő független magyar kormány Vasvárinak sokkal fontosabb szerepet szánt, kénytelen volt eddigi állásától megválni.

A mozgalmas napokat Blanka grófnő intézete is megérezte. Nyugtalanító hírek keltek szárnyra, amelyek hatása alól sem a növendékek, sem azok szülei nem vonhatták ki magukat. A tanév vége felé már nyíltan rebesgették, hogy Windischgraetz hadseregével Budapest megostromlására készül.

Az általános zürzavarban a szülők kivették gyermekeiket az intézetből s Teleki Blanka kénytelen volt iskoláját egy szebb kor reményében bezárni. Ezt már azért is meg kellett

tennie, miután a tanári kar a szabadságharc első fuvalatára szintén honvédnek állott be.

Amint a történelemből tudjuk, Windischgrätz Budapestnek megostromlása előtt a magyar kormány székhelyét Debrecenbe tette át. Miután minden, hazájához hű ember menekülni volt kénytelen, Teleki Blankának sem lehetett maradása Pesten. Löwey Klárával együtt útrakelt s miután Erdély megszállása miatt Hosszúfalvára nem mehetett, ő is Debrecenben megállapodott.

Itt érte őt édes atyjának hirtelenül bekövetkezett halálhíre. A nagy csapásnál lesújtóbb volt reá nézve az a körülmény, hogy szülőjének temetésére sem siethetett. Ettől kezdve az őt ért gyász és hazája sorsáért való folytonos aggodalmaskodás között folytak le napjai.

Csakhamar kedvezőbb hírek is érkeztek. — Főleg Erdélyből, ahol Bem apó Hurbán seregeit tönkre verve, csatáról-csatára diadalmas győzelmeket aratott.

Ezalatt honvédeink északon és délen is hőiesen harcoltak s a nép önbizalma újból visszatért a szívekbe.

Vasvári
mint szabadságharcos.

*Teleki Blanka grófnő átadja a csatába induló
Vasvári Pálnak a lobogót.*

1849. február 12-én történt, hogy Vasvári Pál, mint az országos honvédelmi bizottmány kiküldöttje, Nagyváradon termett, ahol rövid idő alatt 600 önkéntest toborozott össze.

E táborból, amelynek legnagyobb része uri családok diákfiaiból állott, megalakult a Rákóczi szabadcsapat.

Vasvári, hogy a lelkes ifjaknak a harctérre való kivonulását emlékezetessé tegye, megfelelő diszes lobogóról gondoskodott.

Egyik szép napon Teleki Blanka ajtaján egy daliás honvédőrnagy kopogtatott. Vasvári Pál volt, akit Blanka grófnő az intézetből való kiválása óta nem látott. A két, hazaimádatban egyforma léleknek váratlan találkozása nagy örömet váltott ki a csendes hajlékban. Vasvári röviden elmondotta jövedele célját. Az ő Rákóczi csapatja részére lobogót kért Teleki Blankától azzal az óhajjal, hogy a zászlóanyai tisztiséget is ő vállalja el.

A pompás lobogó csakhamar elkészült, amelynek egyik oldalán ezüst himzéssel e jelmondat hirdette honleányi szívének dobbanását : Hazádnak rendületlenül !

A másik oldalon e szavak ékesítették a zászlót : Óh ha te élnél Rákóczi ! Egy szép zöld

szallagon Teleki Blanka neve és az évszám volt megörökítve.

A zászlószentelés Nagyváradon folyt le óriási közönség előtt. A felvonult ifju csapat gyönyörrel szemlélte a grófnő ajándékát. A felavatás után Teleki Blanka kezébe vette a zászlót s e szavakkal nyújtotta át Vasvárinak, mint a csapat parancsnokának: vezesse dicsőséggel!

Az ifju vezér átvette a lobogót s hazafias izzó beszéd keretében esküvel fogadta, hogy a zászló becsületét élete árán is megvédi. Az ezrekre menő közönség tombolt lelkesedésében s percekön át éljenezte Teleki Blankát, Vasvárit s a Rákóczi szabadcsapatot.

Blanka grófnő puritán nemes lelke optimista volt. A szeme előtt lefolyt gyönyörű zászlószentelési ünnepély életének legszebb percei közé tartozott. Valósággal boldog volt. Sajnos ez az örömnapi talán utolsó volt életében. Ezután csak a szomorúság és a bánat jutott osztályrészéül.

Vasvári e lobogó alatt még aznap elindult Kolozsvár felé, ahol csapatát a szükséges hadifelszereléssel ellátta. Innen a gyalui havasokra vonult az ottani lázongó oláh hordák megfélemezésére.

A gyalui havasok oláh népe, amely műveltség tekintetében bátran mondhatni, állati sorban élt, a folytonos osztrák izgatás következtében állandó rettegésben tartotta Bánffy-Hunyad és vidékének magyar lakosságát. Vasvári Pál előnyomulása közben is többször megütközött a lázadó mócokkal, de mindannyiszor visszaverte támadásukat. Első ütközetéről 1849.

május hó 11-én részletes jelentést tett a kolozsvári főkormánybiztosnak.

Gyerőmonostorra érve, csapatát századokra osztva, a veszélyeztetett magyarok védelmére küldte ki. Meregyó, Incel s Ujfalu egy-egy századot kapott. Ómaga egy századdal Gyerőmonostoron maradt, ahol Hóry Farkas református lelkésznek dédelgetett vendége volt.

Julius hó elején híre futott, hogy az oláhok általános felkelésre készülnek. Vasvári e miatt előretolta századait s maga is a havasok felé o indult embereivel. Csapatához még két század honvéd s egy bécsi légióbeli halálfejes különítmény is csatlakozott.

A megtartott haditanács szerint az előnyomulással egyidőben a Gyaluban állomásozó fél zászlóalj honvéd is elindul s a mariseli havason o egyesül csapatával.

Közbejött azonban az oroszoknak bukovinai betörése, akikkel Bem apó már június hó végén heves csatákat vívott a Borgó-völgyben. Bem mint kitünő stratégia tisztán látta, hogy a Grottenhjelm tábornok vezérlete alatt álló 80 ezer főnyi, kitünően felszerelt orosz hadsereget maréknyi kis csapatával fel nem tarthatja. Ezért Dés felé vonult vissza s visszavonulásra szólította fel a gyalui havasokban küzdő honvédeket is.

A Gyaluban állomásozó fél zászlóalj parancsnok eleget is tett a felhívásnak. Vasvári azonban nem kapta meg a parancsot — állítólag Janku emberei útközben elfogták a futárt — elindult csapatjával.

A mariseli hegyre érve, pihenőt tartottak.

Egy teljes napig várták a gyalui segédcsapat megérkeztét. Természetesen hiába.

Ennél nagyobb baj is érte Vasvárit. Nem érkeztek meg az élelmiszer szekerek sem. Nyilván azért, mert azok, az időközben megerősítést nyert oláh bandák vonalán már át nem törhették magukat.

Két napon keresztül kisebb-nagyobb harcot folytattak az oláhok ellen. Mindannyiszor széjjelverték a támadókat.

Julius 5-én az élelem hiánya miatt tarthatatlanná kezdett válni helyzetük. Visszavonulásra kényszerültek.

Következő nap reggelén mély szakadékos hegyi uton, rengeteg küzdelemmel indultak el a funtinelli fensík felé. Az út egész hosszában ledöntött szálfákkal volt eltorlaszolva. A hatalmas fatörzsek biztos fedezéket nyújtottak a hasonfekvő, leselkedő mócoknak. Az oláhok irtózatos tűz alá fogták a visszavonuló csapatot, míg a két hegyoldalról oláh asszonyok furia módra, hatalmas sziklákat és köveket zúdítottak honvédeinkre.

Vasváriék visszavonulása az állandó tűzharc dacára is egy ideig teljes rendben folyt le. Borsós százados elől ment csapatával, hogy az utat a torlaszoktól megtisztítsa. E nagy munka mellett is, vitézül állották a harcot. Vasvári lóhátról bátorította fiait, míg Buljovszky és Erdélyi századosok ugyancsak keményen viszonozták az oláhok puskatüzét.

Délután 4 óra felé Vasvári lova egy fatörzsön megbotlott s lezuhant. Eközben — az egyik verzió szerint — golyótól találva holtan

elterült. A fővezér elestével a küzdő honvédek sorai megbomlottak s amikor a két százados is elesett, a csata srosa meg volt pecsételve.

A funtinelli csatátért Vasvári és a két tiszten kívül közel háromszáz honvédünk holtteste fedte.

A szomorú kimenetelű harc után az oláhok nekiláttak a hullarablásnak. Vadállatot is megszegyenítő mohósággal rávetették magukat a halottakra. Először az értékek után kutattak, utána pedig a hullákat megmeztelenítették. E vandál munka után a vad csorda dáridózni kezdett s pálinka mellett két napon át mulattak a holttestek között.

A forró juliusi nap hatása alatt a hullák csakhamar oszlásnak indultak s felismerhetlenné váltak. Csak amikor hetek multával már a hullaszag messze vidékre is áttérjedt, elrendelte a hatóság, hogy az elesetteket egy kis földréteggel be kell takarni.

Az ütközetből megmenekült magyar tisztek Incsel községbe vonultak vissza, ahonnan másnap reggel már két oláh parasztot menesztettek Funtinellire, gazdag jutalmat ígérve, ha Vasvári holttestét elhozzák. A küldöncök el is indultak, de a helyszínén a szesztől megvadult tömeg megrohanta őket s megláncolva, mint kémgyanus egyéneket a gyulafehérvári várbörtönbe kísértette.

Vasvári elestéről az oláhok körében töménytelen verzió keringett. Ismerve azonban a mócok szavahihetőségét, hiteltre egyik sem számíthat. Több mint valószínű, hogy a hőslelkű

vezér elesett s a többi honvédekkel együtt elporladt a csatatéren.

Hősi halála azonos Petőfi elestével. A két jóbarát egy sorsban osztozott. Mindkettőnek lelke meteorként szállt el a dicsőség honába.

Vasvári neve talán teljes feledésbe merült volna, ha Kuzskó István, a kolozsvári „Történelmi Lapok“ érdemes szerkesztője a múlt század 90-es éveiben életre nem hívja emlékét. Neki és az általa megalakított „Vasvári Körnek“ köszönhető a Vasvári kápolna is, amelyet a Kalotaszegi Erdőipar igazgatója emelt az ifjú hős tiszteletére. Eszményi szép volt az erdőkoszorúzza kápolna, de főleg szép volt az oltárképe, amely a haldokló Vasvárit ábrázolta elesett honvédei között. Vasvári bal kezével magasra emeli féltve őrzött lobogóját, míg jobb kezében csonka kardját szorongatja. Az oltárkép felső részén a fellegekből kibontakozva, fájdalmas arccal tekint le Isten anyja, hazánk védőasszonya.

A hatalmas erdőbirtok később Urmánczy János tulajdonába ment át, aki a fából épült kápolna helyébe tágas templomot építtetett. Természetes, hogy az új templomot is a gyönyörű oltárkép díszítette.

Az oláhok vadságát jellemzi, hogy a megszállás idején belopakodott hordák még a felszentelt templomot sem kimélték s az oltárképet lerángatva, prédául Bukarestbe hurcolták.

Vasvári képét elrabolhatták, de szelleme ott virraszt a funtinelli fensíkon, hogy egykoron Petőfi lelkével egyesülten, Erdély drága földjét újból szabaddá tegyék.

Blanka grófnő
Vasvári holttestét keresi.

Mialatt Vasvári a harcmezőn küzdött, Blanka grófnő Debrecenben folytatta honleányi munkáját. Vörösmartynéval, Vachott Sándornéval és Vas Gerebennével himezte a harctérre vonuló csapatok részére a lobogókat.

Amikor később a magyar kormány a beállott események miatt Szegedre tette át székhelyét, Blanka grófnő hűséges barátnőjével együtt ugyancsak odaköltözött. Itt érte azután a Vasvári haláláról szóló szomorú hír. Vasvári eleste borzasztó csapásként hatott lelkére. De miután halálának körülményeiről biztos adatok nem érkeztek, Teleki Blanka lelkében még egy reménysugár élt: hátha csak megsebesült, avagy fogságba került s ő még lendíthetne helyzetén!

Nyomban útrakelt Löwey Klárával s meg sem állott Bánffy-Hunyadig. Itt a véletlen összehozta őket egy Rákóczi nevű honvédtisztel, aki a funtinelli csatából szerencsésen megmenekült.

Rákóczi maga sem látta elesni Vasvárit, ami újabb tápot nyújtott Blanka grófnő bizakodó lelkének.

Rákóczinak a közeli Valkó községben egy oláh pap ismerőse volt. Ezt látogatta meg

Lőwey Klára társaságában, akit arra kért, legyen segítségükre Vasvári sorsának felderítésében s legrosszabb esetben holttestének felkutatásában.

A pópa megigérte, hogy felkiséri őket a csataterre. De amikor újból jelentkeztek nála, visszavonta ígéretét. Szívesen tettem volna, — mondá. — de biztos értesüléseim vannak arról, hogy a környék népe még ma is fenyegető magatartást tanúsít az idegenekkel szemben, amiért is életbiztonságukért a felelősséget nem vállalhatom. Egyet azonban — tette hozzá — közölhetek, hogy Vasvári Pál eleste kétségtelenül meg lett állapítva. De holttestét a tömérdek hulla között keresni céltalan volna.

Blanka grófnőnek ilyenformán még reménye sem lehetett arra, hogy ifju hősének sírját megláthassa, amiért is nagy szomorúsággal szívében visszatért.

Alig értek Nagyváradra, újabb szomorú hír fogadta őket. Fájdalmas szívvel beszéltek szerte-szét, hogy dicső szabadságharcunk sorsa eldőlt. A Debrecenben lefolyt szerencsétlen ütközet után alig van már remény a győzelemre. Görgey a még megmaradt seregével Arad felé vonult.

Nagyvárad ez időben nemcsak a legyőzött, de a győző seregeknek is kórháza és temetője volt. Miután a már züllésnek indult harciálapotok közepette magyar honvéd sebesülteinkről alig gondoskodhatott valaki, Teleki Blanka útját megszakítva, Nagyváradon maradt. Nő-

ismerőseit összegyűjtve kórházi ápolásra jelentkezett.

Éjjel, nappal virrasztott a sebesültek mellett s áldozatkészségével azon volt, hogy derék honvédeink szükségét semmiben sem szenvedjenek.

Augusztus 15-én egy újabb rémhír rázta meg a kedélyeket. Görgey, miután saját személyére nézve teljes életbiztonságot eszközölt ki, Világosnál letette a fegyvert az oroszok előtt.

Az oroszok főhadiszállása Nagyváradon volt, ami érthetővé teszi azt, hogy a város élelmiszer dolgában teljesen ki volt fosztva.

Az oroszok elvonulása után osztrák tisztek vették át a kormányzatot, ami a helyzetet még csak súlyosbította. Az osztrákok első intézkedése volt a Kossuth-bankjegyek érvénytelenítése és betiltása. Elképzelhető az Arad felől özönlő honvédeknek a helyzete. Elronyolódva, kiéhezve érkeztek a város piacára, hogy némi élelmiszert szerezzenek be maguknak. Sajnos a zsebükben tartogatott néhány magyar papírpénzért egy falat kenyeret sem kaptak. Blanka grófnő, akárcsak egy mentőangyal, most is segítségére sietett magyar testvéreinek. Reggel kiküldte Löwey Klárát egy cseléd kíséretében a piacra, aki érvényes osztrák pénzzel, kifizette a harcfiak által vásárolt élelmiszerek árát. A szegény honvédek azt sem tudták, ki volt az ő jótevőjük.

Blanka grófnő pesti lakásán.

Amint az állapotok kissé lecsillapodtak, Teleki Blanka elhatározta, hogy felköltözik pesti lakására. Azt hitte, hogy a nagyváros zajában könnyebben felejt majd az átélt izgalmakat. Borzasztóan csalódott. Régi lakása és nevelőintézetével szemben az átkos emlékü „Neugebäude“ (Uj épület) állott, amely a mai Szabadság-tért és környékét foglalta magában. Ha van valami szomorú emlék — akár csak az aradi bitófák — úgy ez a kaszárnya is az, amely a *400 éves osztrák uralom zsarnokságát, gonoszlelkűségét és mérhetetlen magyar gyűlöletét juttatja eszünkbe*. Ennek a rengeteg kiterjedésű laktanyának volt egy épülettömbje, amely az 5-ös sz. pavillon nevet viselte.

Az osztrák uralom banditái szent szabadságharcunk leveretése után ezt az épületet jelölték ki minden becsületesen gondolkodó hazafi siralomházául. Akit aljas pribékjei idehurcoltak, az rendszeresen csak a bitófán látta meg a napvilágot.

Az osztrák uralom valósággal tombolt dühében. Bosszuvágyuk kielégítése végett, pribékjeire bízta az ország sorsát. Mint főhóhér Haynau jelent meg a szintéren. Ez a bestiális vérszopó, a kamarilla kegyeltje, remekül értette mesterségét.

Az emlékezetes 5-ös sz. pavillon ablakai félig be voltak téglázva. Felső részük pedig felfelé álló deszkalapokkal volt ellátva, hogy a cellák lakói a napfényt soha ne élvezhessék. Nem hiszem, hogy a világ legsötétebb zugában is, ehhez hasonló gaztettek lefolyhattak volna.

Kik voltak ennek az 5-ös sz. pavillonnak lakói?

Első volt Batthyány Lajos, akinek csak az volt a bűne, hogy az első magyar felelős kormányának volt a miniszterelnöke. Őt követték Csányi, Perényi, Woroniecky, Szacs vay stb. kiváló honfiaink, akik mind vértanu halált haltak hazájukért az átkos Neugebäudeban.

Teleki Blanka grófnő lakásába reggeltől estig tompa nyöszörgés és jajkiáltás hatolt fel. Mindennap hajnal felé fáklyák világánál elindult egy szomorú menet. Nemsokára rá puskaropogás hallatszott és a rákövetkező néma csend jelezte, hogy egy becsületes magyar embernek életét kioltották. Így lett hazánk Haynau jóvoltából napról-napra gazdagabb vértanukban. Ez a borzalom, amely szakadatlanul tombolt, valósággal megörjítette Blanka grófnőt. Nem bírta tovább idegekkel. Sietve csomagolt s egyik, ugyancsak Szatmár megyei birtokára Pálfalvára utazott.

Blanka grófnő Löwey Klárát még egy időre Pesten hagyta. Nagyobb összeget bocsájtván rendelkezésére, kérve-kérte, hogy ezzel a szűkséget szenvedő honvédeket segítse.

Pálfalva a Szamos balpartján fekszik. Az akkori közlekedési viszonyok mellett majd-

nem megközelíthetetlen volt. Valóságos Jókai : Senki szigetének volt mondható. Idegenek évszámra nem fordultak meg a községben.

Csak esténként surrantak be a kastélyba lerongyolódott, fáradt hadfiak, akik a kora hajnali órákban ugyancsak észrevétlenül távoztak onnan.

Ki mondhatta meg e szegény embereknek, hogy a kastély úrnője nemcsak szíves szóval, de az emberi jószág minden jelével elhalmozza őket. Fel kell tételezni, hogy a titokzatos ösztön vezérelte őket oda. Egy előkelő bujdosója is akadt Teleki Blankának. Szacsvay Ferenc lapszerkesztő, akit az osztrák zsarnokság halálra keresett, kastélyában huzódott meg s álnev alatt tisztartói állást vállalt.

A kastély úrnője csendes magányában tisztán szellemi munkában keresett szórakozást. Sokat levelezett Párisban élő nővérével, aki röviddel azelőtt özvegységre jutott. Férje de Gerandó Ágost u. i. szintén honvédnek állott be s a világosi fegyverletétel után külföldre menekült. A harctéren szerzett betegségével Drezdába érkezett, ahol nemsokára meg is halt.

Nővéréhez intézett levelei mindenkor családi vonatkozásokkal voltak telve. Füszerként saját falujának népmeséit, mondáit, ártatlan tréfáit s dalait irta le.

Blanka grófnő cselédjeit a fiatalabb nemeszedékből válogatta össze. Szobalánynak pl. egy beteges, 14 éves leányt fogadott fel, akinek német hangzásu nevét : Bernvallner Erzsébet, Erdélyi Böskére változtatta át.

Szellemi szórakozásként a falu fiatalsága részére hazafias irányu történetkéket irt s a külföldi lapokban megjelent ifjusági olvasmányokat — nálunk ez még az abban az időben ismeretlen termék volt — lefordította s ezzel mulattatta, szórakoztatta a falu népét. Teleki Blanka abban a véleményben volt, hogy visszavonult élete teljesen ismeretlen marad a nagy világ előtt. Tévedett. A kamarilla kopói a kastély körül is leselkedtek. Minden lépését, minden érkező vendégét, cselédjeit megfigyelték s úgy az ő általa irt, mint a hozzá beérkezett leveleket felbontották s csak azok lemásolása után adták át. Adatokat gyűjtöttek ellene, hogy tönkre tehessék.

1851. május 13-án az esti órákban osztrák zsandárok lepték el a főuri kastélyt. Majd két császári hivatalnok rontott be Blanka grófnő lakosztályába, akik durva erőszakoskodással házkutatást tartottak. Feltörték íróasztalának fiókjait, szétszedték szekrényeinek minden rekeszt, halomra rakták leveleit, könyveit s nem tudni, hogy mit kerestek még, mert a szobapadlóját is felfeszítették. Miután kutatásuk eredménye ki nem elégítette őket, a padláson és a pincében is folytatták munkájukat. Még az üres hordókban is szimatoltak holmi titkos iratokat.

Blanka grófnő egykedvűen nézte végig az osztrák szolgalelkű népség romboló munkáját. Lelkiismerete tiszta volt s nem volt mitől tartania.

Blanka grófnő Golgothája.

Másnap reggel kocsira rakták a lefoglalt könyveket s iratokat s felhívták a grófnőt, készülni el, mert fogságba viszik Nagyváradra. A kapzsi cseh hivatalnok, hogy a kocsibért a maga javára megtakarítsa, nagykegyesen megengedte, hogy az utat saját kocsiján megtehesse.

Blanka grófnő legszebb hintójába befogott. Amikor helyet foglalt rajta, a hitvány beamter melléje akart telepedni. A kastély úrnője, akinek jóságos lénye ment volt minden főuri gögtől, annyira felháborodott a merészségen, hogy a fogatról leszállva, megvető tekintettel kijelentette a tolakodónak, hogy ily társaságban nem utazik. A lakájlelkű hivatalnok a rendreutasítástól meglapult s a bakra felkapaszkodott.

Nagyváradra érve, Teleki Blanka grófnőből közönséges fogoly lett. Szűk, piszkos cellába zárták s szigorú őrizet alá helyezték. Még Miksa fivérét sem bocsájtották hozzá.

Hogy helyzetét minél kinosabbá tegyék, mind az írást, mind az olvasást megtiltották neki. A fogoly azonban túltett rajtuk. A szoba

padlóját körmeivel felszántva, agyagot gyűjtött, amiből azután oroszlánt formált, melynek aljára a két szót karcolta be : csak alszik.

E kitünően sikerült darabot meg tudta menteni övéi számára.

Közel egy félévig raboskodott itten, miközben naponként vallatták. Miután azonban semmi terhelőt sem tudtak rábizonyítani, szeptember havában Budapestre szállították, ahol a már általa jól ismert 5-ös számú pavillonnak lett a lakója.

Teleki Blanka grófnő a főuri rab, aki születésének kiváltságait sohasem fitogtatta, fölényes büszkeséggel, felemelt fővel, mondhatni királynői méltósággal lépte át cellája küszöbét. Zokszó és panasz nélkül türte sötét, dohos börtönét, büzös fekhelyét s az állatnak sem való moslékot, amit eledelül nyújtottak neki.

Csodálatra méltó volt az az energia, amellyel a császári önkény pribékjeivel szemben dacolt. Pedig másfél évig tartott ez a tortura, amely csak egy elvetemült, gonosz ember agyában születhetett meg.

Teleki Blanka ügyének kivizsgálását egy cseh származású, Bilko nevű százados hadbíróra bízta, aki faji mivoltánál fogva már, tul nagyon is gyűlölte a magyar vádlottat. Bilko nem az igazság kiderítésén fáradozott, hanem, hogy az előkelő rabnak önérzetét megtörve, térdre kényszerítse. Azonkívül érdekelt akart szerezni feljebbvalói előtt, hogy a rég óhajtott őrnagyi kinevezést minél előbb kiérdemelje.

Célja elérésére minden elgondolható esz-

közt felhasználta. Mindenkit beidézt, aki valamikor is szót váltott Blanka grófnővel. Azonkívül börtönbe vetette Löwey Klárát, aki az időben Máramarosszigeten egy nevelőintézet létesítésén fáradozott.

Az 5-ös sz. pavillon lakója lett a tüdőbajos Bérnvaller Erzsébet is.

Félesztendei raboskodás után vallatni kezdte Teleki Blankát és Löwey Klárát felváltva. Szinte kéjelegve turkált az asztalán felhalmozott irathalmaz között. Felszínre kerültek Blanka grófnő levelei, jegyzetei, mesefordításai s több afféle ártatlan jellegű irások.

Borzasztó — borzasztó, mormogta magában. Meg kell vakulni, míg az ember ezeket mind átolvassa.

Egy fél év telt el megint, amíg Bilko vádpontjait összeállította s a katonai törvényszék elé terjesztette.

Ezek közül a legsúlyosabb volt a nevelőintézet felállítása. Azért tartott fenn iskolát, hogy növendékeit magyar, hazafias szellemben nevelje. A hazafiság fogalma pedig — mondá — egyértelmű a forradalommal.

Azért fogadta fel tanárnak Vasvárit, a rebelist, hogy lázító munkájában ez is segítségére legyen. Fészkét rakott a vádlott — kiálltatta fel nagy páthosszal — amelyből azután a világ legbűnösebb forradalma kikelt.

Egy másik vádpont volt az ifjusági iratoknak lefordítása és terjesztése, amelyek szerint mind forradalmi célokat szolgáltak.

Löwey Klára leveleit is vád tárgyává tette. Az egyikben u. i. ezt írta Blanka grófnőnek,

hogy tanítványainak kedvezőtlen egészségi állapota miatt sisifusi munkát kénytelen végezni.

Bilko e levél tartalmát úgy magyarázta, hogy Löwey Klára ezzel azt akarta jelezni, hogy forradalmi eszméi nem találnak termékeny talajra.

Ha az ember e rengeteg irás közül bármelyikét veszi kezébe — kiáltott fel — mindenütt ugyanazzal a bűnnel találkozunk. Minden második szó: Vaterland, meg Freiheit. (Haza és szabadság.)

Löwey Klárának egy másik levelét olvasta fel, amelyben azt írja barátnőjének, hogy álmaiban egy egész sereg honvédet látott rabbilincsekben. Egyszerre csak lehullottak a láncok — irta — és vitézeink arcát dicsfény vette körül.

A birák arcán gyenge mosoly jelenik meg. Bilko iszonyu indulatba jön és nagy mérgesen kérdi: ki álmodta ezt?

— Én — felelé Löwey Klára!

— Nekem ez elég, kiáltott fel a gonosz ember. Mi ez, ha nem politika?

Azután egy újabb levelet olvasott fel, amelyben Löwey Klára e szavakkal zárja sorait: Hadur velünk!

Bilko ezt így fordította le: Gott des Krieges (a háboru istene). — Hát ez nem forradalom? — mondá a birák felé fordulva.

Emma nővérének Párisból irt levelei is előkerültek. De Gerandóné rendszerint e szavakkal zárta le sorait: a kicsinyek jól vannak. (Már mint a gyermekei.)

Bilko a „kicsinyek“ szó alatt ágyukat értett, amelyeket Teleki Blanka grófnő Franciaországban rendelt.

Tanuként százszámra idézett be öregeket és fiatalokat egyaránt. Volt közöttük 6—8 éves gyermek is, akiket hol fenyegetéssel, hol meg kedves ígéretekkel akart terhelő vallomásra bírni.

Miután ez nem sikerült neki, mesterségesen huzta-halasztotta a tárgyalás menetét.

Ez idő alatt gondja volt reá, hogy a szegény rabnők életét pokollá tegye. A cellájuk ablakait befalaztatta, hogy egy csepp napfény se érje őket. Ennek következtében az amúgy is nyirkos zárkák falait a penészgombák borították el. Gonoszságát azzal is tetézte, hogy a rabok élelmezését egy kufárra bízta, aki ugyancsak cseh ember volt — s aki napi öt krajcárért szállította eledelüket.

Csodák-csodája, hogy éhen nem haltak a szegények. Pedig ez a hóhér mindenkép ezt akarta. Förtelmesek voltak azok a kinzások is, amelyekkel lelküket gyötörte. Ahányszor csak cellájukban megjelent, nem felejtette el megjegyezni: az 5-ös sz. pavillonnak két kapuja van. Az egyik a vesztőhelyre, a másik Kufsteinba vezet.

Amikor csak egy becsületes honfiút vesztőhelyre kísértek, Bilko oly jó volt, hogy a hírt azonnal elvigye Blanka grófnőnek. Sárközy kivégeztetését is ő ujságolta el kaján mosollyal, amire ez fölényes büszkeséggel felel: tudja meg, hogy a magyarnak dicsőség hazájáért meghalni!

A két derék honleány már másfél évig raboskodott a Neugebüdeben. Ki tudja meddig kinozta volna még őket Bilko, ha a Teleki családnak egy császárhű tagja közbe nem veti magát. Ennek azután sikerült Albrecht főhercegnél Blanka grófnőnek ügyét megsürgetni.

Albrecht főherceg parancsszavára történt, hogy a vizsgálatot váratlanul befejezték. A hirhedt pavillonban egy napon nagy sürgésforgás támadt. A bírósági tárgyalóterem falait — akárcsak egy halottasház — fekete drapériával vonták be. A hadbírák asztalára ugyancsak fekete terítő került, amelyen egy gyászlepellet bevont feszület s két gyertyatartó állott. E külsőségek a halálos ítéletet jelentették. Bilko u. i. ezt indítványozta a haditörvénszéknek s ennek megfelelően a termet is így rendeztette be.

A diszbe öltözött hadbírák ünnepélyes csendben helyezkedtek el az asztal körül, amire fegyveres katonák bevezették a vádlottakat. Teleki Blanka nagyot bámult, amikor Bilko helyén más auditort pillantott meg. A nyomorult ember u. i. nem érte el a célját. A hadbíróság nem fogadta el indítványát; a halálos ítéletet s a periratokat is elvette tőle. A vádlottakkal szemben elkövetett gazságokért mindazonáltal megkapta jutalmát: soronkívül őrnagyi kinevezésben részesült. Hiába, a kamarilla nobilisan fizette pribékjeit!

Halálos csendben emelkedett fel a hadbírák elnöke és kihirdette a már felsőbb helyen is jóváhagyott ítéletet. Az ítéletnek bevezető része elmondja, miszerint megállapított tény-

állás, saját és tanuvallomások alapján rábizonyult a vádlottakra, hogy párisi magyar menekültekkel s de Gerandó özvegyével összeesküvést szőttek Magyarországnak Ausztriától való erőszakos elszakítására, új forradalom szítására s e végből hajmeresztő dolgokra vetemedtek.

Leányok nevelésével foglalkoztak forradalmi elvek szerint, hogy mint anyák hasonló elveket terjesszenek ; lázító tartalmu iratokat, könyveket és képeket, kormányellenes híreket gyűjtöttek és terjesztettek. Forradalmi férfiak életrajzait összegyűjtve, Párizsban sajtó alá bocsátották, üldözött politikai szökevényeket rejtegettek és kártékony irányu könyvekkel látták el a köznépet. Végül bűnül felrótták neki azt is, hogy hétszázhatvan forintnyi tiltott Kossuth-bankót találtak nálok.

Mindeme *szörnyű bűneikért* a haditörvényszék Teleki Blanka grófnőt tíz évi, vasban töltendő várfogságra, Löwey Klárát öt évi várfogságra ítélte. A vizsgálati fogságot a legfelsőbb megerősítés beszámította. Albrecht főherceg a bilincsektől eltekintett.

A vádlottak, akik halálos ítéletre voltak elkészülve, csodás nyugalommal és összefont karral hallgatták az ítéletet. A bírák odavoltak bámulatukban. Ők sirást, jajgatást vártak az elítéltektől, ezek pedig fölényes nyugalmat árultak el.

Az elítéltek méltóságos magatartása csodás hatással volt a hadbírákra. Szemlesütve hallgatták Blanka grófnőnek az utolsó szó jo-

gán elmondott s az ítéletre vonatkozó megjegyzését : ezek mind alávaló hazugságok !

A hadbiróság elnöke négyszemközt azt a tanácsot adta, hogy jó volna kegyelmi kérvényt benyújtani, amely előreláthatólag kedvező elintézkést nyerne.

Blanka grófnő mintegy sértődve válaszolt :

— Én ezt a szót „kegyelem“ nem ismerem. Nem is tudnék ilyet leírni.

Az elítélteket ezekután visszavezették az 5-ös sz. pavillon hirhedt cellájába.

Teleki Blankát már ott várta közel 80 éves nagynénje, Brunswick Teréz s könnyezve vigasztalta.

— Ne sirjon édes néni — aki már oly szép és boldog időket élt, mint én, az nyugodtan ülhet tiz évet a börtön falai között is, — felelé mosolyogva Blanka grófnő.

Az elítéltek még egy hónapig élvezték az Ujépület gyönyöreit. Helyzetük teljesen azonos volt a másfélévi fogságukkal.

Julius közepe táján megjött a parancs, a két rabnak Kufsteinbe való elszállítására. Amikor a parancsot Blanka grófnővel közölték, gúnyos mosoly kíséretében mondá : oh, hisz ez nevezetes hely ! Még büszke is lehetek rá. Kazinczy és Wesselényi is ott laktak. Legalább a szellemükkel érintkezhetek majd.

A késő esti órákban szinte lopva vitték ki az elítélteket külön-külön a pályaudvarra. Nyilván attól tartottak, hogy a nép, ha észreveszi az ártatlanul elítélteket, feltalál lázadni. Egy csendőrszázados erős katonai fedezettel kísért ki őket. A vasuton elkülönített szakasz-

ba tuszkolták Blankáékat, miközben a százados szüntelenül sürgette a rabokat: nur schnell, nur schnell. (Csak gyorsan, csak gyorsan.)

Bécsbe, megérkezve az éjtszakát a törvényszéki fogházban töltötték. Korán reggel hajón Linzig, s innen póstakocsin indultak el nagy keresztutjukra.

Utközben minden pihenő állomáson megható jelenetek játszódtak le. A német köznép, amely ugyancsak szenvedett a zsarnoki uralom alatt, körülvette a két rabot és a szánalom őszinte megnyilatkozása jeléül virágokkal halmozták el őket. Bucsuzásképp pedig áldást hintettek rájuk.

Öt napi fárasztó kocsirázás és döcögés után az óriási hegyek mögött lehanyatló nap sugarai mintha bucsut intettek volna a legborzalmasabb börtönbe indulóknak. E szomorú helyzet dacára, Blanka grófnő oly elragadónak találta a tájat, hogy önkénytelenül is felkiáltott: mily kár, hogy le sem festhetem e vidéket.

Szürkületkor volt, amikor Kufstein vár börtönének tornyát megpillantották.

A főfoglár fogadta őket s intett, hogy kövessék őt. A kísérő csendőrök egyike, amikor látta, hogy a rabokat a toronyba viszik, felsóhajtott s szánakozólag mondá: also im Thurm! (tehát a toronyba). E derék ember u. i. jól tudta, hogy ez a börtön még a gályarabságnál is borzalmasabb. Háromszáz meredek lépcsőn kapaszkodtak felfelé. Végül egy nagy terembe értek, ahol a várfogság őrsege

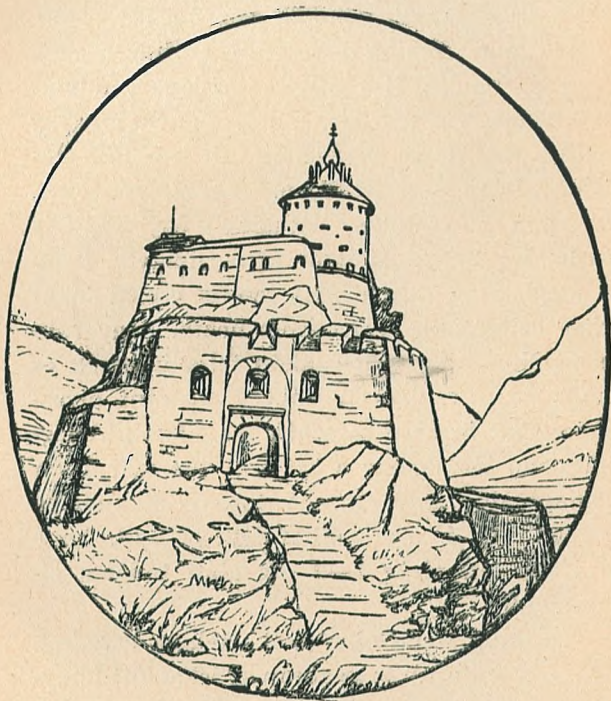
tanyázott. Innen újból szűk és sötét lépcsőkön tapogatózva, egy kör alakú helyiségbe jutottak, amelyből minden irányba nyíló ajtók vezettek. Amint egy kissé megpihentek, egy jóleső bús dalnak a hangjai verődtek szívükhöz. A szomszédos cellákban sinylődő rabok énekelték: Szülőföldem szép határa, meglátlak-e valahára ?

Most előlépett a várbörtön foglára, egy óriási termetű ember. Kezében egy hatalmas kulcsosomót szorongatott. Minden emberi érzés nélkül, hidegen intett nekik. Először a 3. sz. cellát nyitotta fel. Ez lett Blanka grófnő hajléka. Löwey Klárának a 4-ik sz. cella jutott. Alighogy a rabnők átlépték a küszöböt, becsapodott mögöttük az ajtó s ezzel rájuk nézve a külvilág hosszú időre megszűnt létezni.

A derék honleányok elszántan és hidegvérrel fogadták életük új fordulatát. Körülnéztek a szűk cellában s meg sem lepődtek annak berendezésén. A közepén egy fedetlen és gyalulatlan asztalka állott, előtte egy szalmafonatu piszkos szék. A fal mellett helyezkedett el a rabok előtt ismert prices (ágy), szalmazsákkal és szalmapárnával. Maga a cella alacsony boltozatu volt s az ajtó felé keskenyedő. A falban egy kéményszerű nyílás tángott hármassal rostélyzattal. Ez volt az ablak, amelyen keresztül csak felfelé nézve láthatóvá vált az égnek egy kis foltja s a vár mellett elterült hegyeknek egy kis csucsa. De e borzasztó helyzetnek is volt némi kis előnye. A két cella u. i. egy közös folyosóra nyílt,

úgy, hogy a szegény rabnők legalább nappal elbeszélgethettek.

Alighogy elhelyezkedtek cellájukban, nagy csörömpöléssel nyílt újból az ajtó s a belépő börtönőr szó nélkül asztalukra tett egy korsó

Kufstein vára.

vizet, egy darab kenyeret és egy bögre tejet. Ezt a durva látogatást börtönnyelven vizitnek hívták s ez reggel és este megismétlődött.

A reggeli vizit még förtelmesebb volt ennél. A fegyőr reggel, 7 órakor szemlét tartott

a rabok felett. Kiséretében volt egy megláncolt fegyenc, aki a cellát úgy-ahogy kitakarította.

Rabságuk második napján, a déli órákban váratlan látogatójuk akadt. Nehiba ezredes, a vár parancsnoka lépett be cellájukba. Amiről a szegény nők álmodni sem mertek volna, megtörtént. Nehiba magyarul szólította meg őket és rendkívül szívélyes társalgást folytatott velük. Az ezredes, aki különben magyar ember volt, teljes részvétellel volt irántuk. Önként felajánlott nekik oly kedvezményeket, amelyek helyzetüket, legalább egy időre is tűrhetővé tették. Először is meghagyta, hogy a megláncolt rab helyett rendes cseléd takarítsa cellájukat. Megengedte nekik, hogy rabeledelüket saját költségükön feljavíthassák és hogy rajz- és íróeszközöket, valamint olvasmányokat beszerezhessenek maguknak. A legnagyobb jótétemény a két órasi séta volt a vár legtágasabb udvarán. A toronycelláknak a levegője u. i. oly gyilkos hatású volt, hogy a vízbe tett virág 1—2 óra alatt teljesen elfonnyadt.

Örömük határtalan volt. Nehiba ezredest, aki még azon túl is gyakran érdeklődött helyzetük felől, legnagyobb jótevőjüknek tekintették.

De a kegyetlen sors nem engedte, hogy e jótéteményeket sokáig élvezhessék. Egy napon Löwey Klára épp egy történelmi regényt olvasott fel, amikor a lesújtó hír érkezett, hogy a jólelkű várparancsnok hirtelen elhalt. Rabságuk ideje alatt történt meg először, hogy

mindketten sirva fakadtak. Ugy érezték, hogy Nehiba ezredes halálával boldogságuk alighanem örökre elszállt.

Nehiba ezredes helyettese egy Kämpf nevű, cseh származásu kapitány volt, aki akár csak Bilko, abban találta legfőbb örömét, hogy a várfogságot szenvedő magyar rabok életét megrövidítse. Brutális lelkét nemcsak a bosszuvágy üzte, de az a nemtelen cél is, hogy kegyetlenkedésével minél nagyobb érdemeket szerezzen előremenetelére.

Alighogy Nehibát eltemették, Kämpf százados az óriás termetű és zordképű főfoglár kíséretében, rontott be Blankáék cellájába.

— Ah maguk itt kedélyesen kaszinóznak — rikácsolt a hölgyekre. — Jó, hogy nem fagylaltoznak a börtönben! Szerelmes leveleket írni, regényeket olvasni és tereferélni, talán még egy pakli kártyát is hozassak szórakozásukra? Nó majd rendet teremtek én itt mindjárt!

— Foglár, szedje össze azt a sok lim-lomot és megtiltom, hogy a rabok itt kedélyesen társalogjanak. Mindenki a saját cellájába!

Teleki Blanka fölemelt fővel hallgatta a rongy ember durva kifakadásait. Egy arcizma sem árulta el, hogy kegyetlenkedésével szívfájdalmat okoz neki. Csak Löwey Klára halaványodott el s könnyekre fakadt.

— Kapitány úr — mondotta — a grófnő nincs halálra ítélve és ön mostan mégis meg akarja ölni. Az ő cellája csak az enyémen keresztül szellőztethető s ha ön ezt megtiltja, úgy egyenesen életére tör.

A gyáva zsarnokot, mintha egy pillanatra a szégyenérzet fogta volna el, csak annyit válaszolt ; jól van hát, nappal együtt lehetnek, de pénz felett nem rendelkezhetnek !

Kämpf kapitány brutalitása ezentul sem ismert határt. A levelezést megtiltotta nekik s ha betoppant cellájukba, kaján mosoly kíséretében kérdé őket : nós, élnek-e még ?

Hogy az előkelő magyar rabnőkkel szemben mily nagy volt az ellenszenve, mutatja, hogy egy kun katonára, aki Blanka grófnőnek sétaközben leejtett kesztyűjét felemelte, 50 botot veretett.

Kämpfnek kegyetlenkedése azonban nem riasztotta vissza az őrségen szolgálatot teljesítő magyar fiúkat attól, hogy Blankáék iránt érte tiszteletüket saját módjuk szerint ne nyilvánítsák. Ha őrségen voltak, az ajtó repedésein át üres papirlapokat, irónt csusztattak be s boldogok voltak, ha suttogva is pár szót válthattak velük. A fogolynők is természetesen viszonozták a jólelkű magyar fiúk kockázatos szivességét s a kölcsönös bizalom révén bizonyos testvéri viszony fejlődött ki közöttük.

Kämpfnek nemtelen számítása, hogy a magyar rabok brutalizálásával megszerzi magának a várparancsnoki állást, ez egyszer nem vált be. Ezzel a tisztséggel u. i. Mercadin gróf alezredest bízták meg, aki még bécsi állomáshelyén megismerkedett Blanka grófnő egyik rokonával s akinek ígéretet tett, hogy várparancsnoki kinevezése estén a fogolynők sorsán tehetsége szerint, enyhíteni fog.

Blankáék cellájának szomszédságában több magyar fogoly raboskodott. Közöttük volt Csiki Sándor, Beniczky Lajos, a losonczi hős, Szontágh huszárkapitány, Szigeti Miklós, Pap Lajos, Josipovich gróf és Ilye temesmegyei g. kath. lelkész. Csak az 5-ös számú cella, amelynek lakója azelőtt Wesselényi Miklós volt, aki tudvalevőleg rabsága alatt itt veszítette el szemé világát, maradt üresen.

Mercadin grófnak, mihelyt várparancsnoki állomását elfoglalta, első dolga volt, az összes rabokat felkeresni cellájukban. Mindenkinek óhaja iránt tudakozódott. Mennyire elbámult, amikor a magyar foglyok maguk részére semmit, de valamennyien egyöntetűen Blankáék sorsának enyhítését kérték.

A Mercadin kíséretében levő Kämpf erre nagy mérgesen rájuk szólt: honnan tudják, milyen a sorsa a két foglynak?

— Az arcuk színe elárulja sorsukat — válaszolták ezek.

A várparancsnok erre egymagában kereste fel Blankáék celláját. Szívélyes társalgás közben azt az ajánlatot tette nekik, irjanak egy pár sorból álló kegyelmi kérvényt, ő azt a legjobb pártolással fel fogja terjesztetni. Az eredmény mondá — több mint valószínű kedvező lesz.

Blanka grófnő arcán újból megjelent a magyar büszkeségnek ismert daca. Fejét felémelve, nyomatékosan mondá: nekem attól, aki hazámat leigázta, legjobbjbainkat meggyilkoltatta, a kegyelem sem kell. Különben is ezt a szót: kegyelem, nem ismerem.

Mercadin gróf, ez a nemesen gondolkodó úr, némán feltekintett Teleki Blankára s nem is feszegette tovább a dolgot. Ehelyett visszaadatta a foglyok iróeszközeit, könyveit, szabad sétákat engedélyezett nekik s a Blanka grófnő címére érkezett pénzküldeményeket korlátlan rendelkezésére bocsájtotta.

Kufstein várába korán köszöntött be az ős s a kegyetlenül zord tél. Fárasztók lettek a napi séták is. Hogy el ne csusszanak a 300 sikos és rozoga lépcsőfokon, hamuval be kellett hinteniök. Cellájuk is állandóan hideg volt. A primitív kályhákat 6 foknál melegebbre sohasem sikerült kifűteni. Emiatt nappal is kénytelenek voltak pokrócokba burkolózni. Mindamellet a nappalok türhetően teltek el. Löwey Klára felolvasott, Blanka grófnő pedig rajzolt, vagy festett. Néha agyagból mintázt. Egy Hunnia fejet formált s később önmagát is megmintázta, abban az alakban, amint annak idején birái előtt állott.

Ezt a szobrot azután elküldte Párizsba Emma nővérének, aki ezt Micheletnek mutatta be. Ezt a finomlelkű francia írókat annyira meghatotta az agyagminta, hogy de Gerandónak Blanka grófnőhöz intézett levelét a következő szavakkal záradékolta: Csodáljuk, bámuljuk emberfeletti lelkierejét. Tisztelettel borulunk le Ön előtt s meghatva érintjük meg ajkunkkal rabláncainak nyomát.

Egy napon kedves ajándékkal lepték meg Blanka grófnőt. Csiky Sándor és Josipovich gróf fogolytársai, kanári madarat küldtek rabságuk emlékére.

Blanka grófnő az egyikét Fiucskának, a másikat Bibinek nevezte el. A madárcák anynyira megszerették gazdájukat, hogy a Fiucska állandóan hol a fején, hol meg a vállán tanyázott. Blanka a fészekben ülő kanárikat le is festette s Párizsba küldte. Michelet : az író elkérte a képet de Gerardónétól s mását a „Madár“ cím alatt megjelent könyvének főlapján illusztrációul használta fel.

A tél zordon levegője azonban erősen megtámadta Blanka grófnő egészségét. Az arca ólomszínűvé vált, lélekzete fulladozott s testi ereje is aggasztóan fogyott. És ezen az állapoton sajnos a beköszöntött tavaszi levegő sem változtatott. Csak Teleki Blankának csodás lelkiereje tudott dacolni a gyilkos kórral.

A fegyintézet orvosa előterjesztést tett a várparancsnoknak, hozassa le sürgősen a rabot a földszintre, mert félő, hogy a torony levegője rövidesen végez vele.

Az időjárás mostohasága Blanka grófnőt újabb jószívűsége ösztönözte. A templomi istentiszteleteken u. i. alkalma volt tapasztalni, hogy a vársáncok rabjai mennyire dideregnek a dermesztő hidegben. Mercadin gróf engedélyével megfelelő számú magyar szürt rendelt s azokat kiosztotta karácsonyi ajándécul. Husvétkor újból a jótékonyság angyala képében jelent meg, amikor a foglyokat egy-egy kosár kaláccsal és sonkával lepte meg.

Három hónap telt el, amíg Mercadin grófnak javaslatát a kamarilla gonosz szellemei elintézték.

Blanka grófnő tehát hűséges barátnőjével

együtt lekerült egy-egy földszinti cellába. Ezek a helyiségek a torony zárkáival szemben tágasak és világosak voltak. Hátrányuk azonban az volt, hogy a gyakran dühöngő sirokkó fojtó csatornaszaggal telítette meg cellájukat s Blanka grófnő ezidőtől kezdve heves fejfájásban szenvedett. Amikor már az egykor oly erős szervezet szemlátomást összeroppant, környezete a közeli szabadulással vigasztalta.

— Igen — mondá büszke mosollyal — majd ha a 10 év letelt.

A bécsi kamarilla által fenntartott ezerszemű kémhálózat egy napon megvádolta a várban őrséget teljesítő magyar bakákat, hogy megbizhatatlanok és hogy a magyar rabokkal nyíltan rokonszenveznek. Ez a vád elég volt ahhoz, hogy az őrséget leváltsák s helyébe olasz ajku katonákat vezényeltek ki. A hagyományos magyar-olasz barátság azonban ugylátszik már akkor is élt a népek szívében. Az olasz katonák is nyíltan tüntetni kezdtek a két előkelő női rab mellett.

Szép nyári estéken a zárkák köré gyülekeztek és szebbnél szebb olasz nótákkal vidították fel lelküket.

Kämpf kapitány, akinek még mindig volt némi szerepe a várfogságban, botozással jutalmazta az olasz fiúk rokonszenvenyilvánítását. Hiába való volt Blankáék nemes óvintelmé, az olasz fiúk a legbrutálisabb szenvedések dacára is kitartottak szimpátiájuk mellett.

Az idők multak. Szenvedés és keserűség közé mindig vegyült egy-egy örömcsepp is. És

Blanka grófnő, aki sorsának egy parányi enyhítésében is gyönyörködni tudott, csodás nyugalommal nézett jövője elé!

Egyik év a másikat váltotta fel s végül bekövetkezett az a nap is, amikor legkedvesebb, leghűbb és legodaadóbb barátnőjétől és szenvedő társától meg kellett válnia. Letelt u. i. a 6 év, amikor Löwey Klára büntetése lejárt s szabad lett. Ez annyit jelentett, hogy el kell hagynia Kufstein börtönét.

Hiába kért, térdenállva könyörgött Löwey Klára, hogy ne szakítsák el szívének egyik felétől, a kamarilla bestiái nem ismertek irgalmat. Ezzel szemben Mercadin gróf, ez a becsületes és megértő úr is tehetetlennek bizonyult.

El kellett hát válniok. Regénybe illő órák és percek következtek be. Egyikük sem aludt már az utolsó éjszakákon. Löwey Klára volt a gyengébb. Ő nem tudta legyűrni mérhetetlen fájdalmát. A bucsu pillanatában Blanka grófnő nyakába borult s keservesen sirt.

Teleki Blanka talán még jobban érezte az elválás keserű perceit, de nem mutatta lelke gyötrelmeit. Mosolyogva karolta át legkedvesebb barátnőjét, szenvedőtársát s egy jobb jövő, a haza feltámadása reményében vigasztalta.

A megszabadult rabnak mennie kellett. Ész nélkül bolyongott állomásról-állomásra, amíg végül Pestre érkezett. Itt várta már Blanka grófnő levele s egy hozzámellékelt remek himzésű könyvjegy, amelyen elválásuk éve, napja és órája ki volt himezve.

Teleki Blanka hűséges társának elválása után nemsokára újabb parancs érkezett Kufsteinba.

A főuri foglyot el kellett szállítani Laibachba, még pedig a grófnő saját költségén. A kamarilla nem akart költeni a magyar rebelisékre, amikor amúgyis tömérdek pénzébe kerültek a kémek, akik az egész világon megfigyelték a hontalanná vált és külföldön letelepedett magyar honfiainkat.

A laibachi fogház is fellegvárszerű volt. A várparancsnok, Ghilbert őrnagy szintén humanus ember képében mutatkozott be. Résztétel fogadta az előkelő rabot. Minden kényelmet biztosított neki, mintha csak megérezte volna, hogy egy hanyatló életnek hátralevő napjait megédesíti ezzel.

Cellája, amelynek egykor Batthyány Lajos is volt a lakója, eléggé kényelmes és világos volt. Talán túl világos is. Három oldalról kapta a napfényt. Köröskörül gyönyörű kilátást nyújtott a rabnak.

Az eléggé tűrhető helyzet azonban eszébe juttatta Blanka grófnőnek elhagyatottságát. Nagyon is érezte az ő hűséges barátnőjének, Löwey Klárának hiányát. Egyetlen örömét az ő két kis pajtásában, — a kedves madárkákban lelte, amelyek oly meghatóan ragaszkodtak hozzá.

1857. május havában az osztrák uralkodóház nagy örömnapra virradt. Megszületett a várva-várt trónörökös, Rudolf főherceg személyében. Az osztrák császár általános amnesztiát rendelt el. Laibachba is megérkezett a rendelet, de a szabadonbocsátottak között nem volt meg Teleki Blanka grófnő neve.

— Tudtam — mondá gúnyos mosollyal, — hogy a tiz évet le kell ülnöm.

Ez egyszer azonban tévedett. Két nap multával a jólelkű várparancsnok örömsugárzó arccal rontott be Blanka grófnő cellájába s két karját nyujtva, felkiáltott: Grófnő, Ön szabad!

Blanka grófnő örömmel, de nyugodtan fogadta a hirt. Barátságos kézszorítással felelé: Őrnagy Ur! Ön igaz hálára lekötelezett sok jószágával, amellyel, mint rabot elhalmozott. Hálámat nem tudom másképp bemutatni, mint-hogy legkedvesebbjeimet: Fiucskát és Bibit Önnek hagyom emlékébe.

Ghilbert, a kemény katona könnyezve fogadta az ajándékot és becsületszavát adta, hogy a madárkákat ép oly szeretettel fogja gondozni, mint Blanka grófnő.

Hat évi fogság után összeroncsolt testtel bár, de derült kedéllyel hagyta oda börtönének kapuját. Laibachból unokahuga kíséretében Bécsbe utazott, ahol Brunswick Teréz grófnő már várakozott reá.

Bécsben csak néhány napot töltöttek, mert a nagy város zaja bántólag hatott a börtönből kiszabadultnak kedélyére. De főleg azért, mert Blanka grófnő nagyon is vágyott egy

kis hazai levegő után. Gyermekies örömmel kelt útra, abban a reményben, hogy édes hazájában és nagynénje csendes otthonában csakhamar visszanyeri lelkinyugalmát.

Budára érkezve, a Brunswick-palota valóságos bucsujáróhely lett. Hosszu időközön át a rokonok és jóismerősök tömegesen látogatták a hazatértet.

Egy napon azután egy közönséges parasztember kért bebocsátást Teleki Blankához. Győri István orosházi földműves volt, aki gyalogszerrel rándult fel Budapestre, hogy Blanka grófnőnek háláját fejezze ki azon sok jó-téteményért, amelyben őt s honvédtársait a Neugebäudeben részesíté.

A becsületes ember hálaérzete könnyekre fakasztotta a palota lakóit. Blanka grófnő napokig tartotta vendégségben egykori rabtársát s bucsuzáskor gazdag jutalomban részesíté.

Teleki Blanka sajnos Budán sem találta meg a remélt nyugalmat. Palotájuk ablaka előtt terpeszkedett a gyűlöletes Ujépület, amely borzasztó emlékeket idézett fel lelkében. Megtámadott idegrendszere valóságos rémképekkel gyötörte. A helyzetet még súlyosbította az a körülmény, hogy a titkos rendőrség besúgóí még sétáin is állandóan figyelték. Nem csoda hát, ha a költő szavai szerint „honját nem lelte a hazában.”

Kora tavasszal utlevelet kért Bajorországba. Célja volt egy csendes fürdőhelyen, ózondús levegőn kipihenni magát. De a kamarilla bestiái még most is kellemetlenkedtek neki. A kért utlevelet csak október végén kapta meg.

Mégis utra kelt. Löwey Klára kíséretében Münchenbe utazott, ahol Emma nővérével találkozott. A viszontlátás oly boldoggá tette, hogy szenvedéseit egy időre elfeledte. De balsorsa csak nem tágitott mellőle. Löwey Klára hirtelenül megbetegedett. Oly magas láz támadta meg, hogy csak az orvosok legodább kezelésével tudták életét megmenteni.

A tavasz beálltával a beteg teljesen felépült, mire Blanka grófnő minden szabad idejét a képtárakban tölté. Eközben kedvet kapott s ő maga is festeni kezdett. De nem sokáig tehetett. Szemei felmondták a szolgálatot. A kufsteini cella sötétsége u. i. tönkretette látóidegeit. Az orvosi vizsgálat megállapította a fekete hólyag tüneteit, aminek folytán nemcsak a festészeztől, de még az írás olvasástól is le kellett mondania. Ez a nagy csapás újból beteggé tette kedélyét. Orvosai légváltozást ajánlottak neki : amire Stuttgartba költözött. Itt Miksa fivére látogatta meg, akinek társaságában ismét felvidult kissé.

A következő év tavaszán szembaja javulóban volt. De Stuttgartot is el kellett hagynia, miután az orvosok véleménye szerint, a város trópus nyara veszélyeztethetné szembájának gyógyulását. Stuttgartból Drezdába költözött, amelynek enyhe levegője felette jó hatással volt szervezetére.

A reá következő télen egy súlyos mellhártyagyulladásra esett át, amely hónapokig tartó gondos ápolást igényelt. Tavasszal teljesen felgyógyult, amikor ismét nagy öröm várt rá.

Emma nővére és 90 éves Teréz nagynénje látogatta meg.

A következő év sok szomorúságot zúdított Blanka grófnő lelkére. Egy napon arról értesült, hogy rokonát, Teleki Lászlót, a kiváló magyar államférfit, börtönbe vetették. Nyomban a fogházba sietett, de elkésett, mert a foglyot letartóztatása után azonnal Bécsbe szállították át. Teleki Lászlót ugyan a bíróság felmentette, de a bécsi kamarilla elérte célját. Teleki László u. i. felzaklatott kedélyállapotában nemsokára rá önkezelével vetett véget életének. Még egy nagy csapáson kellett átesnie Teleki Blankának. Szeretett nagynénje u. i. szintén itt hagyta, jobblétre szenderült.

Ezek a szomorú események még jobban megtámadták gyenge szervezetét. Talán még dacolni tudott volna a börtönben szerzett gyilkos kórral, ha szabadon rendelkezhetett volna önmagával. Anyagi viszonyai lehetővé tették számára, hogy a zord telet enyhe éghajlat alatt töltsse el. De a gonosz indulatu osztrák hatóságok szándékait mindenkor keresztettkék. Az ősszel kért utlevelet következetesen csak a következő év tavaszán kapta meg.

Élete utolsó évében tengeri fürdőt ajánlottak orvosai. Jersey szigetre készült. Már kora tavasszal kérte az utlevelet, de azt is csak szeptember végén kapta kézhez, amikor fürdőzésről már szó sem lehetett. Miután terve most is hajótörést szenvedett, Löwey Klárával Brüsszelbe utazott.

Brüsszelben váratlan öröm érte. A véletlen folytán megtudta, hogy hazánk két jeles ál-

lamférfia, Jósika Miklós és Perczel Mór is itt ütötte fel sátorfáját. Teleki Blanka az emigrált urakkal sok kellemes napot töltött el. A brüsszeli zordon tél azonban innen is elűzte. Enyhébb éghajlat alá kellett menekülnie.

Mentont jelölték ki számára téli tartózkodásra. Miután a beállott őszi időket is már elég hidegnek találta, Blankáék még október elején elutaztak. Utjuk Párizson át vezetett, hol egy napot de Gerandóné házában akartak eltölteni.

A viszontlátás nővére házában csodás hatást váltott ki Teleki Blanka lelkében. Huga karján végigjárta a nagyuri pompával berendezett lakosztályokat, amelyeknek falairól lemosolyogtak szeretetteinek és őseinek kedves arcképei.

Blanka grófnő lelkében feltámadtak gyermekéveinek boldog emlékei. Otthon képzelte magát, hosszufalvai kastélyában s úgy érezte, hogy drága szüleinek lehelete cirógatja orcáit. Zongorázott, énekelt s valósággal tombolt örömében. Övéi biztosra vették, hogy testi szervezete a javulás útján van. Senki sem hitte volna, hogy jókedve beteg testének és agyonkinzott lelkének utolsó fellobbanása.

A felette vígan eltöltött est után, szomorú tünetek kezdtek jelentkezni már az éjjeli órákban. Álmában heves köhögési rohamok támadták meg s bár különösebb fájdalmat nem érzett, reggel kénytelen volt ágyban maradni.

Orvosa semmi komoly tünetet nem észlelt s azzal vigasztalta, hogy rövidesen utra kelhet már.

Néhány napi gyengélkedés után, október 22-én, állapota hirtelen súlyossá vált. Blanka grófnő ugyan egy szóval sem panaszkodott, nyilván azért, hogy környezetét ne nyugtalanítsa. Löwey Klára egy percre sem hagyta el betegágyát s legkisebb mozdulatát is leste.

Mélységes csend honolt a betegszobában, amikor Blanka grófnő egy pillanatra felnyitotta szemét s barátnőjének kezét megragadva, mondá: lelkem, nagyon fáradt vagyok, meghalni szeretnék!

A nyomban előhívott orvos utasítására egy kis üdítő italt vett be, amire mosolyogva mondá: jó volt! Majd oldalra fordult s úgy látzott, hogy csendes álomba merült. Szemét félig lehuntya, de ébren volt s gondolkodott. Néma percek teltek el, amikor a beteg újból felnyitotta szempilláit. Jóságos tekintetét körülhordozta övéin, mire egy szelid mosoly jelent meg ajkán. Gyenge karját kitérve, tisztán és hallhatóan rebegé: Magyarország!

Egykori dajkájának álma beteljesedett. A kettejük sas kívájta hazáját forrón szerető szívét. De mielőtt utolsót sóhajtott volna, megjelent előtte Hungária, Magyarország patronája s keblére ölelte a haldoklót. Ennek a meleg ölelésnek szólhatott Teleki Blanka édes mosolya s utolsó szava: Magyarország!...

Szíve megszűnt dobogni. Elmulása halálküzdelem és fájdalom nélkül állott be. Ugy feküdt halottaságyán, mint akit egy édes álom körnévez.

1862. október 25-én kísérték ki Telcki Blanka koporsóját a montparnessei temetőbe. A temetésen Franciaország több jeles politikusa, írója és művésze jelent meg. A temetőben először a lelkész mondott szívbemarkoló szónoklatot. Majd a nyitott sirnál az emigrációban élő Irányi Dániel bucsuztatta a hős honleányt. Beszédében utalt az elhunynak fennkölt nemes lelkére, aki egész életében csak a jó cselekedetekben találta örömét. Szerette embertársait és mindenek felett szerette hazáját, amelyért kész volt életét a Golgothán feláldozni.

— A te mérhetetlen hazaszereteted — mondta — vitt idő előtt a sirba. Idegen földben fogsz nyugodni. De bizunk a magyarok Isteneben, hogy elkövetkezik majd egy jobb kor, amikor Magyarország ismét nagy és szabad lesz s akkor a haza szent földje vissza fogja követelni vértanúságod porhüvelyét.

Irányi Dániel beszéde — az akkori feljegyzések szerint — leirhatatlan hatást tett a gyászoló közönségre. Szem nem maradt szárazon. Mindenki sírt, zokogott.

Több mint 70 éve már, hogy a legdicsebb magyar honleány alussza örök álmát. Lelke elszállt a halhatatlanság szféráiba, ahonnan tündöklő csillagként ragyog le honára. Az ő megdicsőülése még évszázadok multával is élő tanúsága lesz mérhetetlen hazaszeretetének és honleányi hősiességének.

Legyen örökké áldott az ő emléke !

